

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ МИРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дем'янчук А. С.

доктор педагогічних наук, професор,
президент ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0002-0727-9265

Марчук О. О.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0002-2922-285X

Дем'янчук Т. О.

проректор із заочного навчання кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0003-0283-5194

Сойко І. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
ORCID ID: 0000-0003-1502-6011

У статті проаналізовано організацію дозвілля молодших школярів у контексті педагогіки миру в умовах воєнного стану. Пояснено, що дозвілля молодших школярів – це вільний час, який вони проводять поза навчальними заняттями, використовуючи його для розвивальних, розважальних і творчих активностей, що сприяють гармонійному розвитку їхніх фізичних, емоційних і соціальних здібностей. В умовах воєнного стану організація дозвілля школярів набирає особливого патріотичного спрямування. Здобувачі початкової освіти долучаються до заходів національно-патріотичного характеру в контексті педагогіки миру. Особливу роль у формуванні національного світогляду відіграють екскурсії в краєзнавчі музеї, музей Миру, молодші школярі активно долучаються до громадських учнівських читань «Я голосую за мир». Належно організоване дозвілля є важливим чинником у процесі виховання здобувачів початкової освіти. Воно сприяє розвитку навичок суспільно корисної праці, формує дисципліну, колективізм та ініціативу, а також забезпечує гармонійне моральне, розумове та фізичне виховання. Таке дозвілля сприяє естетичному розвитку, задовольняє культурні потреби молодших школярів, залучає їх до громадянської діяльності та в умовах воєнного стану головно сприяє формуванню почуття патріотизму.

В умовах російсько-українського протистояння всі виховні заходи в позаурочний час проводяться відповідно до вимог інструкцій з безпеки життєдіяльності під час воєнного стану.

Ключові слова: організація, дозвілля, здобувачі початкової освіти, педагогіка миру, формування, патріотичне виховання, позаурочний час.

Demyanchuk A. S., Marchuk O. O., Demyanchuk T. O., Soyko I. M.

The innovative methods of organizing leisure activities for primary school students in the context of peace pedagogy during martial law

The article analyzes the organization of leisure for younger schoolchildren in the context of peace pedagogy during martial law. It explains that the leisure of younger schoolchildren refers to their free time spent outside of educational activities, which they use for developmental, recreational, and creative pursuits that contribute to the harmonious development of their physical, emotional, and social abilities. Under martial

law, the organization of children's leisure takes on a special patriotic direction. Primary education students participate in national-patriotic events within the context of peace pedagogy. Excursions to local history museums, the Peace Museum, and active involvement in student readings "I Vote for Peace" play a significant role in shaping national consciousness. Properly organized leisure is an important factor in the educational process of primary school students. It promotes the development of socially useful work skills, discipline, collectivism, and initiative, while also ensuring a balanced moral, intellectual, and physical upbringing. Such leisure activities contribute to aesthetic development, meet the cultural needs of younger students, engage them in civic activities, and, in the context of martial law, primarily foster a sense of patriotism.

In the context of the Russian-Ukrainian conflict, all extracurricular educational activities are carried out in accordance with the safety guidelines for life during martial law.

Key words: organization, leisure, primary education students, peace pedagogy, formation, patriotic education, extracurricular time.

Вступ. Освітній процес в Новій українській школі характеризується переосмисленням традиційних підходів до роботи з молодшими школярами, значними змінами та новаціями в цій сфері. Основними завданнями організації дозвілля молодших школярів є забезпечення всебічного розвитку дитини; формування суспільно-громадського досвіду дитячої особистості; розвиток, стимулювання та реалізація її духовного і творчого потенціалу учня; створення системи пошуку, розвитку й підтримки юних талантів, обдарувань; залучення здобувачів початкової освіти до соціокультурних цінностей.

У Державному стандарті початкової освіти написано, що «метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

Організаторам дитячого дозвілля треба знати вікові особливості молодших школярів, для яких притаманне бажання вчитися, щоб більше пізнати світ, грати ігри, змагатися між собою, «приміряти» різні соціальні ролі, демонструвати власний темперамент і характер. Саме в такому віці формується наполегливість, старанність, працьовитість, моральність, відповідальність, почуття естетичного смаку.

Проблеми організації дозвіллевої діяльності вивчали сучасні науковці. Зокрема, соціально-філософський аспект дозвіллевої діяльності здобувачів освіти аналізували С. Іконніков, Н. Кочубей, В. Лисовський та інші; зміст та принципи дозвіллевої діяльності розкрили О. Голік, Б. Трушина, В. Петрушева, В. Піменова, Т. Скорик, Н. Флегонтова та інших.

Проблему педагогічної організації дозвілля досліджували також Б. Брилін, А. Воловик, В. Воловик, Ю. Жданович, А. Кузьмінський, В. Лупійчук, В. Омеляненко, І. Петрова, М. Фіцула, Г. Троцько, Н. Цимбалюк, А. Цьось та інші науковці.

Метою статті є дослідження методів організації дозвілля молодших школярів у контексті педагогіки миру в умовах воєнного стану.

Методи та методики дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань відповідно до теми наукової статті використано такі **методи:** аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування – для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, розроблення його методики; історико-логічний – для вивчення теоретичних основ досліджуваної проблеми. У процесі написання статті проаналізовано сучасну освітню документацію, педагогічно-психологічну літературу, здійснено огляд організації дозвілля здобувачів початкової освіти на Рівненщині.

Результати та дискусії. Відповідно до концепції «Нова Українська школа» організація дозвілля з молодшими школярами передбачає різноманітні форми, методи та прийоми, які сприяють гармонійному розвитку учнів, допомагають формувати позитивні соціальні зв'язки, творчі здібності та забезпечують емоційне благополуччя та виховання моральності. У сучасних умовах воєнного стану змінилися форми та зміст організації дозвіллевої діяльності дітей та молоді. У «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» акцентовано увагу на необхідності використання історичного педагогічного досвіду в організації процесу виховання дітей та молоді в школі та в позаурочний

час: «У період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [2].

Сучасні здобувачі освіти проводять своє дозвілля вдома, у закладах освіти в позаурочний час, у позашкільних установах, у розважальних центрах, відпочиваючи на природі в парку, біля річки тощо. Зауважимо, що в цей час діти та підлітки можуть бути під наглядом дорослих або без нього. Останнім часом спостерігаємо негативне явище, коли молодь проводить велику кількість часу, граючи в комп'ютерні ігри чи просто «вештаючись без діла». Правильно організоване дозвілля допомагає здобувачам початкової освіти успішно навчатися, виробляє в них навички суспільно-корисної праці, дисципліну, почуття колективізму, розвиває творчу ініціативу, сприяє моральному, розумовому, фізичному вихованню, естетичному вихованню, задовольняє культурні потреби молодших школярів, залучає їх до корисної діяльності, а також формує у них почуття патріотизму.

У контексті теми нашого дослідження нами проаналізовано тлумачення терміна «дозвілля школярів», що подане в сучасній педагогічній літературі. Так, на думку нинішніх дослідників, дозвілля – це «частина загального бюджету часу, що залишається після виконання школярами навчальних завдань, задоволення природних фізіологічних потреб, інших

видів обов'язкових занять, і використовується за власним бажанням школярів залежно від їх потреб, інтересів, нахилів» [6]. Дослідниця Н. Флегонтова пояснила, що «дозвілля – це не просто розваги заради розваг, це діяльність самоцінна, у певній мірі пов'язана з процесом передачі інформації від суб'єкта до об'єкта виховного впливу: педагог мусить передбачити об'єктивний результат, що досягається за рахунок виховної дії» [8]. Науковець В. Петрович дав таке визначення поняттю дозвілля: «Дозвілля – це сукупність занять за інтересами, у процесі яких відбувається удосконалення і розвиток особистості» [7, с. 153].

Однією із головних вимог організації позаурочної діяльності є створення безпечних умов для життя і здоров'я дітей і молоді. Отже, із сигналом «Повітряна тривога» всі заняття в закладах позашкільної освіти припиняються і педагоги разом із здобувачами початкової освіти переходять в укриття, які мають відповідне обладнання. В умовах воєнного стану під час організації дозвілля молодших школярів варто звертати особливу увагу на формування національних ідеалів, розвиток патріотизму, моральних якостей, сповідування принципів моральності та благочестя, які закладені в педагогіці миру, основоположником якої є академік С. Дем'янчук. Зазначимо, що в «Методичних рекомендаціях щодо здійснення освітньої діяльності з питань освіти на період дії правового режиму воєнного стану» від 02.04.2022 написано: «Наскрізними в організації освітнього процесу з дітьми будь-якої вікової групи мають бути такі ідеї та теорії: ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовані на

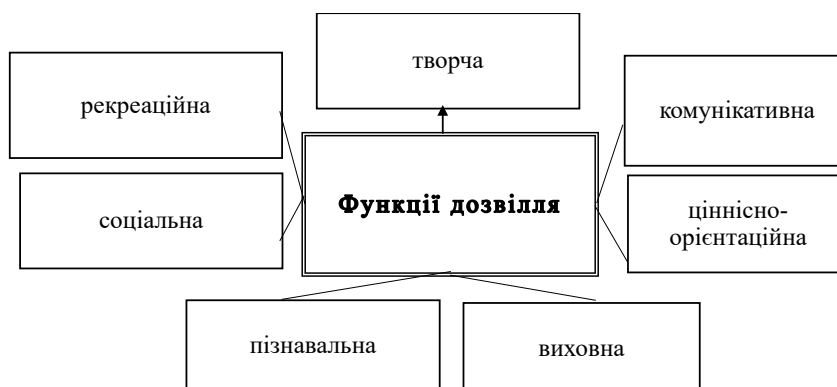

Рис. 1. Функції дозвілля молодших школярів

гуманне ставлення до дитини; теорія природовідповідності, за якою у дитини треба розвивати задатки та здібності, зберігаючи її природу; ідеї про патріотичне і громадянське виховання, використання казки та гри у гармонійному розвитку особистості; ідея солідарної відповідальності держави, громади, родини, фахівців педагогічної освіти» [5].

Під час визначення функцій дозвілля слід враховувати важливі та специфічні характеристики дозвіллевой діяльності, потреби суспільного розвитку та практичну спрямованість дозвілля. Основні педагогічні функції дозвілля представлено на рис. 1.

Проаналізуємо основні форми, методи та прийоми організації дозвілля молодших школярів у контексті педагогіки миру. Провідне місце серед активних форм дитячого дозвілля посідає ігрова діяльність. Гра виявляє знання й інтелектуальні сили дитячої особистості. Виділяють певні групи ігор, які доцільно використовувати в дозвіллі молодших школярів. Це передусім дидактичні інтелектуальні ігри, які сприяють активному розвитку розумових здібностей здобувачів початкової освіти, удосконаленню їхнього сприйняття, уваги, пам'яті та логічного мислення. Пропонуємо педагогам і батькам розвивати патріотичні почуття дітей за допомогою тематичних пазлів «Карта України», «Пам'ятки України», «Герої українських казок», «Історичні постаті України». Під час проведення позаурочних занять цікавими є патріотичні вікторини про історію України, українські свята та традиції. Організація дозвілля дітей передбачає задоволення їх природних обдарувань і здібностей. Тож учні початкової школи можуть долучатися до роботи гуртків бісероплетіння, малювання, танців і співу. Як зазначив учений Т. Лещак, «прагнення присвятити вільний від навчання час улюбленому заняттю спонукає учнів із користю проводити дозвілля, розвиває уважність і допитливість, а головне – дає змогу по-новому поглянути на світ навколо себе і події, що в ньому відбуваються» [3, с. 5]. Проведення свят, які присвячені національним святам, історичним подіям, видатним діячам, дають можливість молодшим школярам не лише поглибити свої знання, а й практично

відчутти атмосферу національних святкувань, тому, за спостереженнями М. Любченко, «організацію патріотичного виховання в умовах позакласної роботи характеризуємо як цілеспрямований і свідомо здійснюваний процес стимулювання активно-творчої діяльності означеної категорії учнів, які оволодівають знаннями про культурно-історичний досвід українського народу, формують ціннісне ставлення до Батьківщини, суспільства, самих до себе, до рідної родини» [4, с. 144].

Незважаючи на умови воєнного стану, сьогодні продовжують роботу культурні установи та духовно-просвітницькі центри, освітній ресурс яких також доцільно використовувати під час проведення дозвілля школярів. Організація екскурсій, відвідувань музеїв, природознавчих станцій також сприяють пізнавальній активності та формуванню інтересу до навколишнього світу молодших школярів. У контексті пропагування ідеалів педагогіки вагомою є діяльність музею Миру, що функціонує на базі ПВНЗ «ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університеті імені академіка Степана Дем'янчука», та організація учнівських громадських читань «Я голосую за мир» [9]. Із метою згуртування молодших школярів керівники гуртків організують національно-патріотичні години, присвячені таким важливим датам, як День захисника Вітчизни, День Революції гідності, вшанування Небесної сотні та День Незалежності України. Школярі беруть участь у вшануванні пам'яті загиблих героїв і патріотів, що сприяє формуванню у них почуття громадянської відповідальності та ідеалів служіння народу. Виховання патріотизму в закладах позашкільної освіти не може бути успішним без активної участі батьків. Організація спільних заходів із родинами, заохочення батьків до участі в різних національних святах, конкурсах і виставках створюють цілісне освітнє середовище для виховання патріотизму.

В умовах російсько-українського протистояння 2022–2025 рр. вагому роль у справі військово-патріотичного виховання відіграють діючі в Україні військово-патріотичні гуртки та клуби, до роботи яких активно долучаються здобувачі початкової освіти. Плідною є діяльність таких просвітницьких установ, як клуб «Боривітер» (м. Бориспіль), військово-патрі-

отичний клуб «Рагоборець» (м. Бориспіль), військово-патріотичний клуб «Миротворець» (м. Обухів), патріотичний клуб «Прикордонник» (Броварський р-н), історико-краєзнавчий клуб «Легіон» (Вишгородський р-н), туристично-краєзнавчий клуб «Лицарська звитяга» (м. Біла Церква), гурток «Козацька школа» (м. Яготин) та ін.

Висновки. Проведення виховного свята в школі в позаурочний час є важливою складовою частиною освітнього процесу, яка сприяє розвитку особистості учнів, формуванню їх соціальних навичок і творчих здібностей. Враховуючи потреби учнів початкової школи, важливо розробити таку програму, яка буде

не тільки цікавою, але й корисною для їхнього всебічного розвитку, сприятиме згуртуванню дитячого колективу, партнерській взаємодії між учнями, батьками і вчителем.

Розумно й раціонально організоване дозвілля допомагає молодшим школярам навчитися цінувати і правильно планувати свій вільний час, вибирати заняття відповідно до власних інтересів і потреб, бути організованими, виконувати роль лідера, жити серед людей, поважати їхню індивідуальність, враховувати чужі інтереси, радіти досягненням кожного та підтримувати дружні стосунки, відповідально ставитися до власного здоров'я і здоров'я тих, хто навколо.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.01.2025).
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsiiia-natsionalno-patriotychnoho> (дата звернення 13.01.2025).
3. Лещак Т. Організація інтелектуального дозвілля школярів : навчально-методичний посібник на допомогу педагогові-організатору. Львів : Компанія «Манускрипт», 2016. 162 с.
4. Любченко К. Організація патріотичного виховання підлітків з особливими освітніми потребами у позакласний час. *Теоретичне та методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами : зб. наук. праць*. 2018. Вип. 8. С. 144–149.
5. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану від 02.04.2022. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/> (дата звернення 17.01.2025).
6. Організація дозвілля дітей в позаурочний час в умовах школи-інтернату. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009pf6-f152.docx.html> (дата звернення 11.02.2025).
7. Петрович В. Можливості дозвіллевої діяльності формування в учнів відповідального ставлення до здоров'я. *Соціальна педагогіка*. 2012. № 8. С. 153–157.
8. Флегонтова Н. Культурне дозвілля школярів як педагогічна проблема. Гуманістичні традиції виховання та формування. URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/kulturne-dozvillia-shkoliariv-ia.pedahohichna-problema-1500792583> (дата звернення 21.09.2025).
9. Я голосую за мир. URL: <https://www.megu.edu.ua/uk/vsi-novini/xkhikh-mizhnarodni-hromadski-uchnivskichytannya-ya-holosuyu-za-myr-yak-dobra-tradytsiya> (дата звернення 21.02.2025).

References

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State Standard of Primary Education]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (accessed 13.01.2025) [in Ukrainian].
2. Kontseptsii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. URL: <https://lpnu.ua/viddil-molodizhnoi-polityky-ta-sotsialnoho-rozvytku/kontseptsiiia-natsionalno-patriotychnoho> (accessed 13.01.2025) [in Ukrainian].
3. Leshchak, T. (2016) Orhanizatsiia intelektualnoho dozvillia shkolariv: navchalno-metodychni posibnyk na dopomohu pedahohovi-orhanizatoru [Organization of intellectual leisure of schoolchildren: a teaching and methodological manual to help the teacher-organizer]. Lviv: Kompaniia «Manuskrypt». 162 p. [in Ukrainian].
4. Liubchenko, K. (2018) Orhanizatsiia patriotychnoho vykhovannia pidlitkiv z osoblyvymy osvitynymy potrebamy u pozaklasnyi chas [Organization of patriotic education of adolescents with special educational needs in extracurricular time]. *Teoretychne ta metodychne zabezpechennia navchannia ta vykhovannia osib z osoblyvymy osvitynymy potrebamy: zb. nauk. prats – Theoretical and methodological support for the education and upbringing of persons with special educational needs: Collection of scientific work*, 8, 144–149.

5. Metodichni rekomendatsii shchodo zdiisnennia osvithoi diialnosti z pytan doshkilnoi osvity na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu vid 02.04.2022 [Methodological recommendations for the implementation of educational activities on preschool education for the period of the legal regime of martial law (April 2, 2022)]. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/86206/> (accessed 17.01.2025) [in Ukrainian].
6. Orhanizatsiia dozvillia ditei v pozaurochnyi chas v umovakh shkoly-internatu [Organization of children's leisure time outside of school hours in a boarding school setting]. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01009pf6-f152.docx.html> (accessed 11.02.2025) [in Ukrainian].
7. Petrovych, V. (2012) Mozhlyvosti dozvillievoi diialnosti formuvannia v uchniv vidpovidalnoho stavlennia do zdorovia [Possibilities of leisure activities for forming a responsible attitude towards health in students]. *Sotsialna pedahohika – Social pedagogy*, 8, 153–157 [in Ukrainian].
8. Flehontova, N. Kulturne dozvillia shkolariv yak pedahohichna problema. Humanistychni tradytsii vykhovannia ta formuvannia [Cultural leisure of schoolchildren as a pedagogical problem. Humanistic traditions of education and formation.]. URL: <https://newacropolis.org.ua/theses/kulturne-dozvillia-shkolariv-ia.pedahohichna-problema-1500792583> (accessed 21.09.2025).
9. Ia holosuiu za myr [I vote for peace]. URL: <https://www.megu.edu.ua/uk/vsi-novini/xkhikh-mizhnarodni-hromadski-uchnivski-chytannya-ya-holosuyu-za-myr-yak-dobra-tradytsiya> (accessed 21.02.2025) [in Ukrainian].